

Akademik Çeviri Eğitimi ve Şiir Çevirisi

Sâkine Eruz¹

Sevgili hocamız Prof. Dr. Kasım Eğit'in armağan kitabında şiir çevirisine yer vermemin bir nedeni de, bu bilim insanının edebiyat alanına birbirinden değerli yazın çevirileri armağan etmiş olmasıdır. Prof. Dr. Kasım Eğit'e ithaf edilen bu makaleyi kaleme almamdaki önemli başka bir neden ise, akademik çeviri eğitiminde şiir metinleriyle yapılan işlevsel karşılaştırmalı çalışmaların öğrencilere farkındalık ve kültürel zenginlik kazandırmasına olan inancımdır.

Sevgili Hocamız Prof. Dr. Kasım Eğit'e çok güzel yeni başlangıçlar ve birbirinden güzel çeviriler diliyorum... Tüm sevdikleriyle birlikte yolu da yüreği gibi apaçık olsun ve hep sevgiyle dolsun...

Türkiye'de Akademik Çeviri Eğitimi

Batı'da özerk akademik çeviri eğitimine yetmişli yıllarda geçilmiştir. Türkiye'de de lisans programları düzeyinde akademik çeviri eğitimin geçmişi seksenli yılların ortalarına değin uzanır. İlk İngilizce Mütercim Tercümanlık Bölümleri açılmıştır. Bu dii Fransızca ve Almanca dilleri izlemiştir. Mamafih Türkiye'de çeviribilimsel etkinlikler yetmişli yılların sonralarına, 1979 yılına uzanır. İlk uluslararası çeviribilimsel sempozyum İstanbul Üniversitesi bünyesinde düzenlenmiştir (bkz. Eruz 2003: 257-260). Türkiye'de doksanlı yıllarda akademik eğitim veren altı çeviribilim bölümünü bir araya getiren ve eğitimin tartışıldığı ilk toplantı ise 1996 yılında İstanbul Üniversitesi Çeviri Bölümü tarafından yapılmıştır (krş. Kurultay/ Birkandan 1997: 135-158). Günümüzde hâlen ellinin üstünde bölümde Almanca, Arapça, Bulgarca, Farsça, İngilizce, Çince, Fransızca ve Rusça çeviri eğitimi verilmektedir (Şan 2011: 153-156). Türkiye'de uygulanan akademik çeviri eğitimi yapısal açıdan Batı'daki eğitimden farklıdır. Batı'da ve öncelikle Almanya ve Avusturya'da fakülte düzeyinde yapılanmış çeviribilim bölümlerinde çeviribilimin kuram ve yöntem dersleri öğretim üyeleri tarafından bütün öğrencilere genelde ana dilde verilir ve öğrenciler bu eğitime koştut B ve C dilinde uygulamalara yönelik dersler alırlar. Tür-

¹ Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi, Çeviribilim Bölümü, Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalı

kiye’de ise farklı B dillerinde programlar açılır² ve anabilim dalları kendi derslerini özerk yapılandırır.³ Mamafih Bolonya⁴ süreciyle birlikte Batı’da da programlar daha yalınlaştırılmış ve BA⁵ ve MA⁶ programları yerleşmeye başlamıştır, yine de Batı’da çeviribilim alanında uygulamalar yukarıda belirtilen çeviribilim fakültesi sistemi kapsamında daha bütünsel yürütülür.

Türkiye’de müfredat programları incelendiğinde, bu programlar zaman zaman farklı bir görüntü sergilemeler de çeviri programları akademik çeviri eğitimi gereklerini yerine getirmek zorunda olduğundan, ders adlarının da genel hatlarıyla örtüştüğü gözlemlenmektedir.⁷

Bu makalede İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi Almanca Mütercim Tercümanlık Anabilim Dalları Lisans Programları, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans ve İstanbul Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi Doktora Programları derslerinde yapılan şiir çevirisine yönelik çalışmaların öğrencinin çeviri edincine katkısı irdelenecektir. Konunun genişliği açısından çalışmalar lisans programında yapılan uygulamalarla sınırlandırılacaktır.

Çeviribilimsel Yaklaşımlar

Holz Mänttari’nin “eylem odaklı çeviri kuramı” (1984) ve Hans Vermeer’in “Skopos” (2007) kuramı çeviri etkinliğini işlevsel bir şekilde açıklar ve çevirmenin aldığı kararları saydamlaştırır. Her iki çeviribilimci de aynı zamanda

² Bir kaç seneden bu yana yaygınlaşan uygulamalarda öncelikle Üniversite giriş sınavlarında İngilizce dilinde yoğunluk olması da göz önünde bulundurularak, farklı B dillerinde eğitim veren bölümlere de İngilizce dilinden öğrenci alınmakta ve bu öğrenciler bir yıllık bir hazırlık okuduktan sonra lisans programının B dilinde çeviri eğitimi almaya başlamaktadırlar (krş. Sakarya Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, 9 Eylül Üniversitesi vb. üniversitelerin internet siteleri).

³ İstanbul Üniversitesi’nde daha farklı bir uygulama izlenmektedir. Teknik olanaklar elverdiğince her dönem çeviribilimin temelini ya da art alanını oluşturan bir ders Türkçe olarak tüm anabilim dalı öğrencilerine ortak verilir (krş. Eruz 2008: 277-282).

⁴ Bolonya süreci için krş. <http://bologna.yok.gov.tr/?page=cat&c=0&i=68&>

⁵ Bachelor of Arts: 6- 8 yarıyıllık bir eğitimden sonra alınan mesleğe hazırlayıcı nitelikteki ilk akademik unvan. Türkiye’de ellili yıllara değin lise bitirme sınavı ile (bakelorya) üniversiteye girmeye hak kazanılmaktaydı. Daha sonraki yıllarda lise bitirme sınavına ek üniversite giriş sınavı yapılmaya başlandı. 1980’den sonra Orta Okul ve Lise Bitirme Sınavları kaldırılmıştır. Yine ellili yıllara değin Bakelorya kavramı Türk Üniversitelerinde de kullanılmıştır. Latince kökenli kavram defne yapraklarıyla taçlandırılmış anlamına gelmektedir (<http://de.wikipedia.org/wiki/Bachelor> 10.09.2012). BA derecesi Bolonya süreciyle Avrupa’da da önem kazanan ve eski sistemlerin yerini alan bir üniversite öğrenimi derecesidir.

⁶ MA (Master of Arts, Magister Artium) ise BA’dan sonra yapılan ve genelde 2 ya da 3 yarıyıl süren üniversite eğitimi olup Türkiye’de yüksek lisansa eşit bir eğitimidir.

⁷ Krş. Çeviribilim Bölümleri ders programlarının yayımlandığı internet siteleri. 2012’de elim bir tren peronu kazasında yitirdiğimiz Ebru Gültekin Ilıcalı (1971-2012) 2005 yılında bu konuyu da kapsayan “Çeviri Eğitimi – Çeviribilimde Paradigma Değişimi Sonrası Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Uygulamalar” başlıklı bir yüksek lisans tezi yazmıştır.

uygulamadan gelmektedir, tam da bu nedenle kuramı uygulamayla iç içe ele alırlar. Oysa çeviribilimsel kuramlara aşına olmayan çevrelerde bu yaklaşımlar yanlış yorumlara neden olabilmekte ve keyfi çeviri ile karıştırılabilmektedir.⁸ Mamafih böyle bir durum bilimsel olmadığı gibi, hiçbir zaman da söz konusu değildir. Holz Mänttäri'ye göre iş bölümüne dayalı bir toplumda yaşadığımızı göre, çeviri işini de yönlendiren çok sayıda etken vardır. Örneğin yazınsal alanda yapılan bir çeviride, bu etkenlerden biri yayınevinin politikası, erek kitlenin kültürel donanımı ve erek kültürde var olan farklı öğeler de olabilir; mamafih çevirmen yine de çeviriye yönelik son kararı veren merciidir. Bu kararı verirken çeviri işinin tanımı ve çevirmenin etik tutumu da önemlidir. Çevirmen kaynak metnin üslubuna sadık kalmayı en uygun karar olarak görüyorsa, kaynak metindeki upuzun tümceleri eğer erek kültürün dili bunu izin veriyorsa bölmez, ancak gerek görüyorsa da işlevsellik ve metnin anlaşılır kılınması adına bölebilir. Öyle ya da böyle çevirmen her attığı adımı bilinçli atmak ve hesabını vermek zorundadır. İşte çeviri amaçlı şiir çözümleme aşamalarında ve şiir çevirme sürecinde de öğrencinin bu tür bir davranış içinde bulunması gerekmektedir, bu bağlamda şiir bir araçtır, amaç öğrenciye çeviri edincine giden yolu göstermek ve onu dile ve ardında yatan kültüre karşı duyarlı kılarak bilinçlendirmektir.

İstanbul Üniversitesi Örneğinde Çeviribilim Bölümü Müfredat Programı

İstanbul Üniversitesi Çeviri Bölümü'nün müfredat programı 1993 yılında Turgay Kurultay tarafından Almanya, Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Germersheim Çeviri ve Kültür Bilimleri Fakültesi'nin müfredat programı da örnek alınarak Türkiye koşullarına uygulanarak oluşturulmuştur. Programda doğrudan şiir çevirisi diye bir ders bulunmamaktadır. Ancak deneyimlerin çeviri amaçlı metin çözümlemesi ve uygulamalı çeviri derslerinde şiir çevirisinin öğrenciye kültürler arası farkındalık kazandırma sürecinde işlevsel bir araç olduğunu göstermiştir.

Mamafih 2007 yılında Erasmus programı kapsamında Germersheim'a gittiğim süre içinde Andreas Kellertat'ın⁹ dersinde şiir çevirisiyle kültür duyarlılığını nasıl işlediğini, farklı kültürlerden öğrencilerin Almanca bir şiiri kendi dillerine çevirdiklerinde yaptıkları tartışmalara tanık oldum. Kuşkusuz o tarihe kadar da

⁸ Erek odaklı çeviri kuramlarını işlevsel anlamlandırmak için derinlemesine okumalar yapmak, Alman ekolünde Herder ve Schleiermacher'e değin geri gitmek, İngilizce yazılan kaynaklardan da Holmes ve Toury'i içselleştirmiş olmak gerekmektedir. İşlevsel çeviri kuramları sosyokültürel farklı yaklaşımları çeviri etkinliğinin özgülüne uygun olarak yeniden yapılandırılan ve uyarlayan kuramlardır. Bu bağlamda alımlama estetiği ve sosyokültürel farklı kuramlardan da yararlanır, ancak odağa çeviri etkinliği ve bu etkinliği kuşatan toplumsal gerçekler alınır.

⁹ Mainz Johannes Gutenberg Üniversitesi, Germersheim Çeviribilim Bölümü, Kültürler arası Germanistik Bölümü Başkanı

şiiirri kullanıyordum derslerimde araç olarak, ancak şiiirin kültürel öğeleri bu denli öz ve somut bir şekilde yansıttığını ve öğrencilerin kendilerini ifade etmeye yarayan çok iyi bir araç olduğu, konuk olarak girdiğim o derste somutlaştı ve adeta elle tutulur bir hale geldi.

Şiiirin öğrencinin ufkuna ve dolayısıyla kültür edincini kuşatan çeviri edicine katkısına geçmeden önce, çeviribilim bölümlerindeki programlarının hangi derslerinde şiiirin çeviri odaklı işlenebileceğine bakalım.¹⁰ Bu bağlamda yukarıda da belirttiğim gibi İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nün müfredat programını temel almış bulunuyorum, öte yandan bu derslerin büyük bir kısmı farklı adlarla da olsa akademik çeviri eğitimini yapılandırdıkları için verilen örnekler bütün öteki çeviribilim bölümlerindeki uygun derslerde de işlenebilir.

Müfredat Programının Üst Amacı

Çeviribilim Programlarının¹¹ genel ve birincil amacı öğrenciye kaynak ve erek metne yönelik çeviri edinci, başka bir deyişle en az iki farklı dilin konuşulduğu kültürlerle karşı farkındalık ve mesafeli bir bakış açısı kazandırmaktır. Çeviri edinci çeviri etkinliğini merkeze alarak çok sayıda edinci kuşatan bir edinçler yumağıdır. Bu bağlamda aşağıda şekillerde gösterilen ders öbeklerinin tümü aslında çeviri edincinin kazanılmasına hizmet eder. Bu çalışmada İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Bölümü'nün farklı anabilim dallarında uygulanan çeviribilim müfredat programı örnek olarak alınmıştır.

Kuşkusuz bütün bu dersler öğrencilerin donanımı doğrultusunda orantılandırılabilir.

¹⁰ Kuşkusuz bin, iki bin, üç bin öğrencinin aynı fakültede 10'un üzerinde farklı dilde çeviribilim eğitimi aldığı Almanya ve Avusturya örneğinde olduğu gibi öğrenciye çok sayıda seçimlik ders sunulma olanağı vardır. Bunlardan biri de şiiir çevirisi olabilir. Bunun bir yararı da çok farklı kültürlerden öğrencilerin B kültüründen kendi kültürlerine yönelik karşılaştırma yapmaları ve dersi bu açıdan zenginleştirmeleridir. Bu bağlamda farklı kültürlerdeki farklılıklar da derse yansıtılmış olur. Mamafih Türkiye'deki çeviribilim bölümlerinin gerek kadro sıkıntısı ve altyapı yetersizliği ve farklı kültürlerden öğrencilerle ders yapılmadığı için böyle bir olanağı genelde yoktur, kaldı ki öğrencileri seçimlik dersleri farklı bölümlerden almaya yönlendirmek de bazen olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir, örneğin edebiyat bölümündeki öğretim üyesi çeviribilimsel kuramlara aşina olmadığı için öğrenciyi yanlış yönlendirebilmektedir.

¹¹ Adlandırmada da Türkçe dilinin ilginç tarihsel gelişimi açısından sorunlar yaşanır. Son yıllarda bölümlerin adı Çeviribilim olmasına karşın, anabilim dallarında Mütercim Tercümanlık kavramı kullanılmaktadır. Öte yandan bölüm ve anabilim dalı uygulamaları da fakülteden fakülteye değişebilmektedir.

A ve B dillerinde derslerin akademik çeviri eğitiminin gerekleri yerine getirilecek şekilde öğrenci odaklı planlanması

Bu bağlamda örneğin İngilizce dil puanıyla Almanca bölümüne giren öğrencilerde metin edinci ve kültür edinci daha çok Almanca metinlere ve Alman kültürüne ağırlık verilerek yapılabilir ve uygulamaya yönelik çalışmalarda daha çok Alman kültüründen örnekler verilebilir.

Şiir Çevirisi ↔ Araç → Dil İçi ve Diller Arası Çeviri

Metnin başında da belirtildiği gibi şiir incelenmesi ve şiir çevirisi amaç değil araçtır. Bu araç ilkin öğrencinin farklı zaman diliminde ve farklı sosyokültürel ortamlarda oluşturulmuş şiirdeki öğeleri alımlamak için dil içi çeviriye gereksinim bulunduğunu keşfetmesini sağlar. Öte yandan kaynak ve erek dillerde yapılan şiir incelemelerinde öğrenci kültürlerarası farklılıklara karşı duyarlılık kazanır. Şiirde seçilen ve görülen sözcükler aslında bir buz dağının gözle görünen yüzeyidir ve ardında şairin kullandığı üsluba göre sonsuz derinlikte bir kültür barındırmaktadır.

Bu çalışmalar için seçilen şiiri seçme ölçütleri önemlidir, çünkü eğitmenin derse getirdiği her malzemenin, derse ve öğrencilerin çeviri edinçlerinin gelişmesine hizmet eder özelliklere sahip olması gerekmektedir. Şiirdeki yüzeysel ve derin yapının öğrencileri zorlamaması ön koşuldur. Başka bir deyişle kavramların içeriğini zihinlerinde yaklaşık oluşturamazlarsa buz dağının görünmeyen kısmına hiçbir şekilde ulaşamazlar.

İki ya da dört ders saatini kapsayacak şekilde düzenlenen çalışmalar farklı derslerde yapılabilir. Bu dersler “Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi”, “Çeviriye Giriş”, “Yazın Çevirisi” olabileceği gibi, hukuk gibi uzmanlık alanları ya çevirisi ya da uygulamaları dersleri de olabilir. Derste yapılan şiir çevirisi öteki derslerdeki öğelerle ilintilendirilir ve ilerleyen derslerde de daha önce kültürel sorunlara dikkat çekmek için yapılmış olan şiir çevirisindeki örneklere dönülebilir. Başka bir deyişle, bütün uygun derslerde o dersin amacına hizmet etmek koşuluyla özel olarak seçilen şiirler çeviri amaçlı çözümlenebilir ve ileri aşamalarda erek dile aktarılarak ya da yapılmış olan çevirileriyle karşılaştırılarak irdelenebilir.

Seçilen Şiirle Uygulamalı Bir Çalışma

Seçim ölçütlerinin işlevsel olması gerekmektedir. Bu süreçte öğrencinin profili ve bu çalışma hangi yarıyıda hangi derste yapılıyorsa o dersin çerçevesi de dikkate alınmak zorundadır. Mamafih bu tür çalışmalara uygun olan şiirler öğrencilerin donanımlarına koşut olarak farklı amaçlarla ve farklı uygulamalar temel alınarak lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında da işlenebilir. Aşağıda örneklenen şiir birinci ve ikinci yarıyıda yapılan Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi ve beşinci yarıyıda uygulanan ‘Hukuk Çevirisi’ derslerinde ve doktora programında farklı şekillerde işlenmiştir. Şiir, Metin Üstündağ’ın “Bir Delinin Mal Beyanı” adlı şiiridir. İşleme süresi ve şekli her dersin amacı ve öğrencinin donanımına göre farklıdır. Burada tanıtılan çalışma ikinci yarıyıda yapılan ‘Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi’nde yapılmıştır.

Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesi (Çeviriye Giriş) Dersi

Dersin Amaçları:

- Öğrenciyi çeviri ile tanıştırmak,
- Kültürlere (A ve B kültürü) karşı farkındalık kazandırmak,
- Kültürün ve çevirinin ne olmadığını farkına varmasını sağlamak,
- Kaynak metne erek kültür dünyasının gözlükleriyle bakarak metindeki kültürel öğelerin bu bağlamda çözümlemesini sağlamak
- Dil ve kültür duyarlılığı ve dil ve kültüre mesafeli bakmayı öğretmek
- Metin türü bilincini geliştirmek
- Yazınsal metin – şiir - türünün öteki metin türlerinden farkını irdelemek

Şiir ile ilgili çalışmalar yapılırken bütün çalışmalar her aşamada dersin amaçlarına hizmet etmek zorundadır. Öğrenci aslında orta ve lise eğitiminden şiire aşınadır, mamafih şiiri öteki metin türlerinden ayıran özelliklere yönelik bilinçlenmesi ve uygulamalardan yola çıkarak bunu içselleştirmesi gerekmektedir.

Burada amaç öğrenciye şiiri öğretmek değildir kuşkusuz, kültürel duyarlılık kazandırmak ve yan anlam gibi farklı öğelerin farklı metinlerde de kullanıldığında bunun ayırımına varmasını sağlamaktır. Örneğin şiirdeki öğeler reklam metinlerinde de kullanılır, ama yazınsal metin, ve kullanmalık metin türüne dahil olan reklam metninin amacı tümüyle farklıdır. Şiirsel öğeleri kullanmak kullanmalık bir metni yazınsal bir metin şekline büründürmez.

Şiirle yapılacak çalışmada ölçütler

Yarıyıl	Seçilen Şiir	Ön Çalışma	Çalışmalar	Çeviri
Lisans programı dersi	Öğrencilerin donanımına göre onların gerek yüzeysel dil yapısını gerekse anlamsal derin yapıyı içselleştirebileceği bir şiir metni	Ev ödevi olarak verilebilir, ya da grup ödevi olarak derste uygulamalı yapılabilir	Kaynak metin incelemesi; Diliçi çeviri, Kaynak kültür erek kültür karşılaştırması; Şiirin çevirisi ile kaynak metni karşılaştırma	Öncelikle lisans programlarında çeviri salt deneme amaçlı kültürel duyarlılığı geliştirmeye yönelik yapılır

Ön Çalışma

Dersin işlenme şekline göre, öğrencilere metinle ilgili bir ön çalışma da verilebilir. Örneğin şiir lisans programında doğrudan derste işlenirken çalışmalar yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrencilere araştırma ödevi olarak da verildikten sonra derste birlikte tartışılabilir.

Lisansta yapılacak ön çalışma süreci metin türlerine yönelik şekillendirilebilir. Hangi metin türleri vardır, bu metin türlerinin özellikleri nedir? Kullanmalık metin ve yazınsal metin arasındaki farklar nelerdir? Alt türleri nelerdir? Kullanmalık metni yazın metninden ayıran olmazsa olmaz özellikler hangileridir?, gibi soruların bu dersten önce örneklerle irdelenmiş olması, öğrencilerin bu çalışmayı daha çabuk içselleştirmelerini sağlayacaktır. Burada örneklenecek çalışma için Metin Üstündağ'ın aşağıdaki şiiri seçilmiştir.

Bir Delinin Mal Beyanı (Metin Üstündağ)

- 1-Avşada adasında üç daire, dört üçgen, beş dikdörtgen
- 2-Gökyüzünde bir bulut
- 3-Bitlis'te beş minare
- 4-Biri yazlık, biri kışlık iki platonik sevgili
- 5-Büro mobilyası ve çelik kapı üreten bir fabrikanın öğle üzeri yaslanıp

- sigara içilen beyaz duvarı
6-Isıklı da çalınabilen dört anonim türkü
7-Palandökende bir palan, iki döken
8-Kastamonu'da üç kasto
9-Üç fay hattı
10-Bir çarşamba, iki perşembe, üç cuma
11-Dünyada mekan
12-Ahirette iman
13-Denizde kum
14-Uzayda yerçekimsizlik
15-Bi çuval gazoz kapağı
16-Bi kiprit kutusu sigara izmariti
17-On sekiz saç biti
18-Biri İngilizce 6 adet küfür
19-Yirmi tane boş naylon poşet
20-Sevenlerin kalbinde kurulmuş bir taht
21-Bi sürü saç sakal, kıl, tüy, yün
22-Üç ayrı parkta üç ayrı belediyeye ait üç ayrı banka reklamı bank
23-Bi ayakkabı çekeceği
24-İki büyük taş kütleli
25-Bir adet ağaç gölgesi
26-Üç kuş kanadı sesi
27-Bi sürü kedi köpek
28-Bi marmara denizi
29-Camına yaslanıp seyredilen iki piliç çevirmeci
30-Her akşam karıştırılan dört çöp bidonu
31-Çalıp çalıp kaçılan beş melodili apartman zili
32-Nakit 15 kuruş
33-Anne babadan kalma yarısı yaşanmış bi ömür

Öğrenciler genelde bu şiiri tanımaktadır; şiir bazı internet sitelerinde Can Yücel'e ait olarak gözükmektedir. Bu da internet ortamında doğru bilgi bulmak için farklı yöntemlerin izlenmesi ve çapraz sağlama yapılmasının önemine dikkat çekmek için iyi bir olanaktır. Bu bağlamda Can Yücel adı da gündeme gelir. Can Yücel çeviribilim için gerek şair, gerekse çevirmen olarak çok önemlidir. Uyguladığı çeviri yaklaşımlarıyla, Yücel işlevsel çeviri kararları almış ve eserleri yerelleştirerek çevirmekten çekinmemiştir. Kaldı ki babası Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel Türkiye'de edebiyatın çeviri yoluyla serpilmesine katkıda bulunan önemli bilim ve devlet insanlarından biridir ve kendisinin de çevirileri vardır. Bütün bu bilgiler bu şiir bağlamında ve

çerçevesinde gelişen bilgilerdir ve öğrenciler kendilerinin de yaptığı ve keşfettiği bu çalışmalardan her metnin çözümlenmesinde dış bağlamın ne kadar önemli olduğunu görürler. Bu tür çalışmalar yüksek lisans ve doktora gruplarıyla daha ayrıntılandırılabilir.

Ancak bizim konumuz lisans programlarının birinci ya da ikinci yarıyılında öğrencilere uygulanan çeviri amaçlı metin çözümlenmesi dersinde yukarıda belirtilen amaçlar çerçevesinde yapılan şiir çalışmasıdır.

Yazınsal metin ve başlığın işlevi gibi konularının öğrencilerle irdelenmesinin yararı vardır. Yazınsal metinlerde farklı metin türlerinden ödünclemeler yapılır örneğin “*mal beyanı*” aslında bir hukuk kavramıdır ve hukuki bir işlemde mal beyanında bulunulur. Mamafih şair burada bilinçli olarak bu kavramı seçmiştir. Başlıkların özelliklerinden yola çıkınca başlığın çevirisinin aslında en sona bırakılması daha işlevsel olacaktır. Öğrencilerle yapılan tartışmalarla başlık ve başlığın önemi irdelenir. Aynı durum gazetelerde atılan manşetler için de geçerlidir, içeriğini bilmeden manşeti erek dile ve erek kültüre aktarmak neredeyse olanaksızdır. Ayrıca „deli“ kavramı için Almancada çok farklı kavramlar vardır, öğrenci hangi kavramın bu kavramı ve şiir kahramanının ruh durumunu yansıtacağını, ancak şiiri alımladıktan sonra saptayabileceğinin ayrımındadır çoğu zaman.

Öğrenciden önce dil içi çeviri ile şiirin kahramanının duygularını anlatması istenir. Bu anlatım öğrencinin buz dağının görünen kısmından görünmeyen kısmına geçmesini sağlar ve aynı zamanda şiiri işlevsel anlamlandırıp anlamlandırmadığının sağlamasıdır. Dahası çeviri olgusunun farklı olgular olduğunun ayrımına varacaktır, bunlardan biri aynı kültür içinde her bireyin sürekli yaptığı dil içi çeviri, ötekisi ise iki farklı kültür arasında yapılan diller arası çeviridir.

Aşağıda derste yapılan çalışmadan küçük bir örnek verilecektir.

1-Avşa adasında üç daire, dört üçgen, beş dikdörtgen

Burada bir söz oyunu yapmıştır şair, ama bu şekiller sek sek oyunundaki şekillere de benziyordur. Çocukluğunu acaba Avşa’da mı geçirmiştir?

2-Gökyüzünde bir bulut

Masmavi gökyüzüne baktığında gördüğü ve bu manzaradan hoşlandığı bir bulut.

3-Bitlis'te beş minare

Bu kısımda şiir sonsuz bir anlam derinliğine bürünür. Konunun arka planını bilen için ansızın Ruslar’ın Bitlis’i işgal etmeleri, insanların dağa kaçmaları ve

Bitlis'te ayakta kalan tek yapının beş adet minare olması gözünün önünde canlanır. Öyle ya da böyle bu hüzünlü türküyü bilenler ise "Bitlis'te Beş Minare"yi bir türkü olarak anımsarlar. "New York'ta Beş Minare"¹² filmi aklına gelir bazı öğrencilerin. Ve Türk kültürüne aşına olanlar için sayısız başka çağrışımlar oluşur. Bu çağrışımları öğrenciler birbirlerine anlatırlar. Hatta birisi bu türküyü seslendirir. Bu konuda yeterince bilgi gelmiyorsa eğitmen bir sonraki derse değin bu türkünün arka planını araştırmalarını söyler. Burada amaç, çeviri edinicine giden araştırma yöntemlerinden de öğrencilerin uygulamalı olarak yararlanmalarını sağlamaktır.

Pekiye, kahraman neden böyle diyordu, belki de bu türküyü seviyordu, belki de hüzünlüdür. Bu aşamada bu belli değildir, ama öyle ya da böyle bu düz anlamda ifade edilen herhangi bir *beş minare* değildir.

4-Biri yazlık, biri kışlık iki platonik sevgili

Türkiye'de belli bir kesimin kültürüne özgü bir durumdur, yazlık ve kışlık... Belki de kahraman yazın tatil yöresinde bir kıza aşık oluyor, kışın da komşunun kızını sevdiğini bir türlü söyleyemiyordur. Platonik aşk da Türk kültürüne özgü bir durumdur genelde. Özlem vardır bu duyguların içinde, kavuşamama hüznü ve utanma duygusu gizlidir. Belki de içi içini yemiştir kahramanın, neden bir türlü aşkını dile getiremiyorum diye.

5-Büro mobilyası ve çelik kapı üreten bir fabrikanın öğle üzeri yaslanıp sigara içilen beyaz duvarı

Kahraman işçi olarak çalışmıştır büyük bir ihtimalle ve bu satırlarla öğle paydosundan sonra belki de o gün içinde yaşadığını düşündüğü tek o keyifli anı aktarmaktadır. O anda sigarasından çektiği her nefesle bir dinginlik duygusu kaplamaktadır belki de bedenini.

6-Isıklı da çalınabilen dört anonim türkü

Kahramanımız ısıklı da türküler söyler, türküler çoğu türkülerde olduğu gibi anonimdir. Yazarı belli değildir, bestekârı da öyle, sözlü kültürün ürünleridir. Bu halk ezgileri türküler hüzünlü müdür, neşeli midir pek belli etmez kahraman

7-Palandökende bir palan, iki döken

8-Kastamonu'da üç kasto

Yazar neşeli olmalı ki, söz oyunlarına başvurmuştur. Neden Palandöken ile Kastamonu'yu seçtiği ise bilinmez.

¹² Metinlerin olmazsa olmaz ögesi metinler arasılık ve medyalar arasılık için krş. Eruz (2011: 89-93).

9-Üç fay hattı

Yazarımız Türkiye’de yaşamaktadır, daha doğrusu deprem olan bir bölgeden gelmektedir. Depremle deneyimleri olmuştur.

Şiirin dersteki tartışması ve dil içi çevirisi bu şekilde sürer gider. Bütün bu maddeler yazarın yaşadıklarını dile getirir, bir tür yaşamının dökümü ve kendi ifadesiyle onun mal beyanıdır. Şekilsel açıdan sıralamaları seçme amacı da metnin bir tür hukuk metni olduğuna işaret etmek istemesi olsa gerektir. Şair şekil ile anlamı örtüştürmeye özen göstermiştir.

Bu tartışma farklı şekillerde yapılabilir:

Eve ödev olarak verilir, sonra derste işlenir.

Eve grup ödevi olarak verilir, öğrenciler derste sunarlar ve tartışırlar.

Derste grup çalışmaları yapılır, gruplar sonuçları daha sonra sunarlar.

Yukarıda şiirin 9 satırı verilmiştir. Ancak yöntem aynı yöntemdir. Her satırda yüzeysel yapıdan derin yapıya doğru dil içi çeviri yöntemi izlenir, öğrencilerin araştırma yöntemlerine başvurmaları sağlanır ve neyi neden bilmediklerini ve neyi neden araştırmaları gerektiğine yönelik duyarlılık kazanmaları amaçlanır. İkinci aşamada metni erek dile aktarıırken nelere dikkat etmeleri gerektiği üzerinde durulur.

Önce nasıl bir çeviri stratejisi izleyeceklerdir? Bu bağlamda çeviri tanımı çok önemlidir.

Şiiri kimin için çeviriyorlar, önce bunu bilmeleri gerekir. Örneğin öğrenci şiiri bir arkadaşı için çeviriyorsa, yazılı metin sözlü metin şekline dönüşür. Şiiri bir antoloji için çeviriyorsa erek dilde de şiirin formunu korumak zorunda kalabilir.

Çeviri sürecinde öğrencinin zihninde aşağıdaki soruların duruluk kazanması gerekir:

- Çeviri tanımı doğrultusunda bir çeviri yapılacaktır.
- Çeviri tanımına göre şiirin Almanca bir Türk şairleri antolojisinde yer alacağını var sayarsak, çevirmenin hangi çeviri kararlarını alması daha işlevseldir?
- Çevirmenin aşağıdaki yaklaşımlardan yola çıkarak işlevsel bir çeviri kararı alabilir:
 - a. Yazınsal bir metin çeviriyorum.
 - b. Yazınsal metnin alt türü olan şiiri çeviriyorum.
 - c. Bu metni Alman okurlarına tanıtmayı amaçlıyorum.
 - d. Bu bağlamda bu metni yazın metni yapan öğeleri de korumak zorundayım.

e. Şairin uslubuna dikkat etmem gerekiyor.

Bu bağlamda buz dağının görünmeyen kısmına ulaşmak için metnin çözümlenmesinde aşağıdaki gibi bir yol izleyebilir.

1-*Avşa adasında üç daire, dört üçgen, beş dikdörtgen*

Birinci satırda kullanılan “daire” kavramına Türkçede birden fazla anlam yüklemek olanaklıdır. Şair burada bir söz oyunu da yapmış olabilir. “Acaba bunu Almancada vermek olanaklı mıdır? Erek dile nasıl aktarırsam işlevsel bir çeviri yapmış olurum?”

2-*Gökyüzünde bir bulut*

Şairin yalın uslubu bu satıra da yansımış bulunuyor. Yüzeysel yapının ardında aslında şairin duyguları yatıyor. Erek kültür okuru da çeviriden aynı duyguları duyumsayabilir.

3-*Bitlis’te beş minare*

Üçüncü satırda ise sonsuz bir öykü, bir türkü ve hüznün var... Bunu düz bir şekilde çevirirsem Alman okur metni nasıl alımlar? En azından erek kültür okurunun zihninde soru işareti bırakan bir çeviri yapmak zorunda değil miyim? Örneğin erek dilde minarelerin önüne “hüzünlü” ya da Batı’da daha yaygın olan “yaslı” kavramını ekleyemez miyim? Acaba bu kavram kahramanın iç dünyasını erek kitleye anlatmam için yararlı olmaz mı?

Sonuçta çevirmen adayının bir şiire bütün bu soruları sorarak yaklaşması gerekmektedir. Kuşkusuz birinci sınıfta öğrenciden şiir çevirmesi beklenemez, ancak öğrenci erek kültürden yola çıkarak bütün bu soruları sormak ve yanıtlar araması gerektiğinin ayırımına varmak zorundadır. Şiirin erek dilde yapılmış bir çevirisi varsa, o çeviri de koştur metin olarak derste irdelenebilir ve öğrencilerle çevirmenin aldığı kararlar tartışılır.

Çevirmenin kültürel ve farkındalık edincini geliştiren metin türlerinin başında gelir şiirler, ancak yukarıda da belirtildiği gibi metinlerin öğrenci profiline uygun seçilmesi ve soruların da öğrencinin donanımına uygun sorulması gerekmektedir. Amaç öğrencide farkındalık yaratmak ve onun, kültür olgusunun aslında doğuştan var olan bir olgu olmadığını ve iletişimi sağlayabilmesi için sürekli kaynak ve erek kültürleri kendi bütünlükleri içinde karşılaştırması ve sorgulaması gerektiğinin bilincinde olması gerektiğini göstermektir.

Işın Bengi Öner ve Ülker İnce 2009’da edebiyat çevirisine yönelik yayımladıkları “Kızılçık Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!” başlıklı kitabın içe-

riğinde çeviri edincini oluşturmak amacıyla şiir çevirisiyle yapılan uygulamalara da yer vermişlerdir. Kitapta öğrencilerle yapılan çalışmaların iki temel amacının olduğu belirtiliyor; çevirmen adaylarında edebiyat metninin ve çevirisinin ne olduğuna ilişkin bilinç yaratmak ve öğrencilerin edebiyat çevirisinin somut gerçeklerini kavramalarına yardımcı olmak. Bunların dışında, “bir de bütün bunları adayların kendilerinin keşfetmelerini mümkün kılabilecek uygulamalarla yapmak”. (İnce & Öner 2009: 12).¹³

Şiir çevirisiyle yapılan çalışmaların yukarıda da belirtildiği gibi farklı amaçları bulunmaktadır. Mamafih belki de en önemlisi, Bengi Öner ve İnce'nin de belirttiği gibi kültür yoğunluklu bu metinlerle yapılan çalışmaların, çevirmen adaylarının kendi kültürlerinden yola çıkarak kendilerini ve öteki kültürü keşfetmelerine olanak sağlamasıdır, ki bu da salt edebiyat metninin ayrıcalığı olmayıp farklı oranlarda kültürle harmanlanmış tüm metin türleri için geçerlidir. Höniğ ve Kussmaul'un 1982'de yazdıkları ilk akademik çeviri eğitimi kitaplarından biri olan ve günümüzde de akademik çeviri eğitimi veren kurumlarda okutulan eserlerinde (1982: 11), çevirmenin zihninde, metindeki sorunlu yerlerde yanıp sönmeye başlaması gereken bir ikâz lambası bulunmasının gerekliliğinden söz ederler. İşte bu ikâz lambası olmadan çevirmen nerede, hangi araştırmayı yapması gerektiğinin ayırımına varamaz, ki bu lamba öncelikle kültürler arası ve kültürler içi farklılıklarda devreye girmelidir. İşte tam da burada uygun şiir metinleriyle yapılan çalışmalar, çevirmen adayının zihninde soru işaretlerinin oluşmasına ve onun işlevsel çözümler üreterek işlevsel bir çeviri yapmasına olanak sağlayacaktır.

Kaynakça

Bengi-Öner, Işın/ İnce, Ülker (2009): *Kızılıcak Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen!* İstanbul: Sel Yayıncılık.

Eruz, Sâkine (2003): *Çeviriden Çeviribilime*. İstanbul: Multilingual.

Eruz, Sâkine (2008): *Akademik Çeviri Eğitimi*. İstanbul: Multilingual.

Eruz, Sâkine (2011): „Bitlis'te Beş Minare ya da Çevirinin ABC'si Metinlerarasılık Olgusu“. *Çevirmenin Notu* 15/211. 89-92

¹³ Şiir çevirisi doktora grubuyla işlenirken bu kitap da kaynak olarak verilmiş ve öğrenciler kitaptaki örneklerle kendi yaptıkları çevirileri karşılaştırmıştır. İstanbul Üniversitesi, Çeviribilim Bölümü Doktora Programı öğrencisi İnönü Korkmaz adı geçen kitaba yönelik bir tanıtım yazısı hazırlamıştır.

Eruz, Sâkine/ Şan, Filiz (2011): „Çeviriye Bilimsel Bakış ve Türkiye’deki Gelişmelerin Gelişimi. Turgay Kurultay’a Bir Armağan, Çeviribilmeden Kesitler“. İstanbul: Multilingual. 151-165

Gültekin-Ilıcalı, Ebru (2005): *Çeviri Eğitimi – Çeviribilimde Paradigma Değişimi Sonrası Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Uygulamalar*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi.

Holz-Mänttari, Justa (1984): *Translatorisches Handeln, Theorie und Methode*. Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.

Kurultay, Turgay/ Birkandan, İlknur (1997): *Türkiye’de Çeviri Eğitimi, Nereden Nereye. Forum 1*. İstanbul: Sel Yayıncılık.

Korkmaz, İnönü (2012): Kitap tanıtım yazısı; Bengi-Öner, Işın/ İnce, Ülker (2009) Kızılıcak Karpuz Olur mu Hiç? İlahi Çevirmen! İstanbul: Sel Yayıncılık.

Kussmaul, Paul/ Hönl, Hans (1982): *Strategie der Übersetzung. Ein Lehr- und Arbeitsbuch*. Tübingen Beiträge zur Linguistik 205. Tübingen: Narr.

Vermeer, Hans J. (2007): *Çeviride Skopos Kuramı*. Çeviren: Ayşe Handan Konar. Yay. Haz.: Ayşe Nihal Akbulut. İstanbul: Türkiye İş Bankası.

Yararlanılan internet siteleri:

<http://bologna.yok.gov.tr/?page=cat&c=0&i=68&> [25.08.2012]

<http://de.wikipedia.org/wiki/Bachelor> [25.08.2012]

Üstündağ, Metin “Bir Delinin Mal Beyanı”. <http://www.uludagsozluk.com/k/bir-delinin-mal-beyan%C4%B1/> [25.12.2012]